А. Шаиг һаггында ени әсәр

Абдулла Шаиг орикинал јарадычылыг хүсусијјәтләринә малик јазычыларымыздан бирдир. Мүрәккәб јарадычылыг јолу кечмиш Абдулла Шаигин әдәби фәалијјәти јарым әсрдән артыг бир дөврү әһатә едир. Әзиз Мир Әһмәдов јолдашын «Абдулла Шаиг»[1] монографијасы онун һаггында јазылмыш илк ири һәчмли әсәрдир.

Китабда «Күрүн саһилиндә», «Илк гәләм тәчрүбәләри», «Чаван мүәллим», «Үч дост, үч шаир», «Мәктуб етишмәди», «Әсримизин гәһрәманлары», «Көч», «Ушагларын севимлиси», «Шаиг—мүтәрчим», «Фәрәһли илләр» вә с. бу кими башлыглар алтында јазычынын әсас бәдии әсәрләри, елми-публисист мәгаләләри вә тәрчүмәләри тәһлил олунур.

Китабда тәһлил олунан әсәрләрин идеја истигамәти изаһ едилмәклә јанашы, онларын сәнәткарлыг хүсусијјәтләри көстәрилир, јазычынын бәдии јарадычылығы әдәби, ичтимаи-сијаси мүһитлә әлагәдә, инкишафда көтүрүлүр вә ишыгландырылыр.

Китабын илк сәһифәләриндә мүәллиф Абдулла Шаигин аиләси, онун мәктәб һәјаты вә һәлә ушаг јашларындан шеирә, әдәбијјата көстәрдији сонсуз мараг һаггында мә'лумат верир. О, көстәрир ки, А. Шаиг феодал мүнасибәтләринин һөкм сүрдүјү көһнә Тифлисдә гоншуларында јашајан јохсул зәһмәт адамларынын һәјаты илә јахындан марагланмыш, онлара рәғбәт бәсләмишдир.

Иранда олдуғу мүддәтдә јохсулларын кечирдији мәшәггәтли һәјат әдиби кәдәрләндирмишдир. О, бурада чөрәк истәјән ачларын вәһшичәсинә е'дам едилмәләринин шаһиди олмушдур. Бу чүр һадисәләр Шаигин һаким даирәләрә нифрәтини аловландырмыш, онун јохсул күтләләрә мәһәббәтини кет-кедә артырмышдыр. Беләликлә, 90-чы илләрин ахырларындан јазычылыға башлајан А. Шаигин психоложисиндә, бир јандан чәмијјәти гурд тәки кәмирән паразитләрә нифрәт, о бири јандан исә, садә, зәһмәткеш адамлара мәһәббәт кетдикчә күчләнән әсас хәтләр иди. Реалист вә инсанпәрвәр јазычы үчүн башлыча чәһәтләрдән олан бу ики хәтт китабдакы тәһлилләрдә габарыг шәкилдә көстәрилир.

Мүәллиф, А. Шаигин јарадычылығыны даима инкишафда алмыш вә ајры-ајры мәрһәләләрдә јазычынын јарадычылыг вә дүнјакөрүшүндәки мүсбәт хүсусијјәтләри гејд етмәклә бәрабәр, зиддијјәтли, мәһдуд чәһәтләри дә көстәрмиш, тәнгид етмишдир. Бу тәнгидләр бә'зән тәкрар вә екнәсәг олса да, бүтүнлүкдә А. Шаиг јарадычылығыны һәртәрәфли өјрәнмәк үчүн охучуја дүзкүн истигамәт вә зәнкин материал верир.

Халг күтләләринин шүурча инкишафында, мәдәни тәрәггисиндә әдәбијјата кәскин идеоложи силаһ кими бахан А. Шаиг өз дөврүнүн габагчыл шаир вә јазычылары илә јарадычылыг әмәкдашлығы шәраитиндә ишләмишдир. Шаигин Сабир вә Сәһһәтлә олан сәмими достлуғуна һәср едилмиш сәһифәләр китабын марагла охунан сәһифәләриндәндир. Үч шаирдән ибарәт достлар мәчлисиндә кедән сөһбәтләрин мәзмунуну гејд едән мүәллиф көстәрир ки, биринчи рус ингилабы, иртича дөврүндә чар чәлладларынын вәһшилији, дөзүлмәз һәјат сүрән халг күтләләринин мүбаризә әзми, тәрәггипәрвәр зијалыларын вәзифәләри бу сөһбәтләрин әсас мөвзулары иди. Үч мәсләк досту кәләчәјә бөјүк үмидлә јашајырдылар.

Азәрбајчан зәһмәткешләри Коммунист партијасынын рәһбәрлији илә буржуа-мүлкәдар ағалығына әбәди сон гојуб, Совет һакимијјәти гурдуғу заман А. Шаиг халгын бөјүк тарихи гәләбәсини ачыг үрәклә, севинч вә руһ јүксәклији илә гаршылајан јазычылардан бири олмушдур. О да башга мүасирләринин сырасында Азәрбајчан совет мәдәнијјәтинин фәал хадимләриндән бири кими танынмышдыр. Буна көрә дә китабда А. Шаигин Совет һакимијјәти илләриндәки фәалијјәтинә, бәдии јарадычылығына кениш јер верилир. Бурада, хүсусилә «Араз» романы әтрафлы тәһлил олунур. Мүәллиф јазычынын бу романдакы әсас гајәсини ачмыш, образларын характерини вә өзүнә мәхсус орикинал хүсусијјәтләрини көстәрмишдир. Мүәллиф доғру гејд едир ки, Шаигин усталыгла јаратдығы Араз образы ингилабчы Бакы пролетариатынын бир сыра типик сүфәтләрини өзүндә чәмләшдирмишдир. Араз: «намәрдләрә бојун әјмәкдәнсә, ачындан өлмәк јахшыдыр!»—дејә азадлыг јолунда мәтанәтлә вурушур. Мүәллиф һәмчинин Шаигин нифрәтлә дамғаладығы ингилаб дүшмәнләринин һәрәкәтләриндәки икиүзлүлүјү, хәјанәткарлығы вә дикәр алчаг чәһәтләри дә фактларла ајдынлашдырыр.

Јазычынын бәдии јарадычылығы үчүн совет чәмијјәтинин кениш имканлар јаратдығы китабда сәнәдләр әсасында көстәрилир. А. Шаигин педагожи фәалијјәтиндән китабда хүсуси бәһс едилмишдир.

Мә'лумдур ки, XX әсрин әввәлләриндән мүәллимлијә башлајан А. Шаиг сосјалист ингилабындан сонра педагожи фәалијјәтини даһа кениш даирәдә давам етдирмишдир. Китабда јазычы —мүәллимин азәрбајчанлы балалары үчүн дәрслик тәртиб етмәк ишиндә көстәрдији бөјүк хидмәтләри јүксәк гијмәтләндирилмишдир. Чүнки А. Шаиг «Күлшәни-әдәбијјат», «Күлзар», «Ушаг чешмәји», «Гираәт китабы», «Әдәбијјат дәрсләри», һабелә «Гәваиди-әдәбијјат» вә башга китабларын мүәллифләриндән олмушдур.

А. Шаигин әдәбијјат тарихинә даир мүлаһизәләринин шәрһи дә тәдгигатчынын диггәт мәркәзиндә дурмушдур. Азәрбајчан әдәбијјаты тарихинә аид тәдгигат әсәрләриндә А. Шаиги мәшғул едән әсас проблем Азәрбајчан әдәбијјатында реализмин вә демократик идејаларын инкишафы тарихи олмушдур. О, М. Ф. Ахундов, М. Ә. Сабир һаггында мәһәббәтлә данышан, «Алданмыш кәвакиб»и реалист нәсримизин бинөврәсини тәшкил едән бир әсәр кими јүксәк гијмәтләндирән илк мүәллифләрдәндир.

А. Шаиг бир тәрчүмәчи кими дә танынмышдыр. О, рус вә Гәрби Авропа классикләриндән чохлу тәрчүмәләр етмишдир. Шаигин бу саһәдәки фәалијјәти дә китабда ишыгландырылмышдыр.

А. Шаигин һәјат вә бәдии јарадычылығына һәср едилмиш бу әсәр өз кенишлији илә бу вахтадәк јазычы һаггында јазылмыш мәгаләләрдән, мүдафиә олунмуш диссертасијалардан фәргләнир. Әдиб һаггында верилән фактик материалын зәнкин олмасы да китабын јахшы чәһәтләриндәндир.

Садыг ҺҮСЕЈНОВ.

[1] Әзиз Мир Әһмәдов, «Абдулла Шаиг», Азәрбајчан ССР Елмләр Академијасы Нәшријјаты. Бакы, 1956. Редактору Камран Мәммәдов.